

Kafkas dillerinin Adige-Abhaz grubunda yer alan Çerkezce (Adigebeze) doğu ve batı lehçelerine ayrılır. Çoğu ünsüz olmak üzere elli dört sese sahip, uzun bir geçmişe, zengin kelime hazinesine ve kültüre dayanan, ifade gücü yönünden işlek bir dil olan, geçmişte farklı alfabelerle yazılan Çerkezce, Sovyet döneminin ilk yıllarında önce Arap, ardından Latin, 1936-1938'den sonra Kiril alfabesiyle yazıldı. 1924-1938 arasında Batı ve Doğu Çerkez lehçeleri üzerine iki ayrı yazı ve edebiyat dili oluşturuldu. Çerkezler'in milâttan önce 3000'lere dayanan Nart destanı ile başlayan sözlü edebiyat geleneği de çok gelişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), II, 61-70; VII, 265-295; J.-B. Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi* (trc. Teoman Tunçdoğan), İstanbul 2006, s. 311-321; Mehmed Hâşim Efendi, *Ahvâl-i Anapa ve Çerâkise*, TSMK, nr. 1564, vr. 6^b, 8^a-9^b, 15^b-17^a; J. F. Baddeley, *The Russian Conquest of the Caucasus*, London 1908, tür.yer.; İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul 1958; Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Wisconsin 1995, s. 69; A. Grigoriantz, *Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez* (trc. Doğan Yurdakul), İstanbul 1999, s. 105-133; Ch. Lemerrier-Quelejey, "Co-optation of the Elites of Kabarda and Daghestan in the Sixteenth Century", *The North Caucasus Barrier: The Russian Advance Towards the Muslim World* (ed. M. Benningsen Broxup), London 1999, s. 25-28; a.mlf., "Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar", *İslâm Dünyasında Tarikatlar* (trc. Osman Türer), Ankara 2004, s. 69-70, 72; a.mlf., "Çerkes", *EP* (İng.), II, 21-23; G. Rota, "Caucasians in Safavid Service in the 17th Century", *Caucasia between the Ottoman Empire and Iran: 1555-1914* (ed. R. Motika - M. Ursinus), Wiesbaden 2000, s. 107-108; Amjad Jaimoukha, *The Circassians: A Handbook*, London 2001; Aytek Namitok, *Çerkeslerin Kökeni* (trc. Aysel Çeviker), Ankara 2003, I-II; Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya 1454-1829: Tarih, Toplum, Ekonomi*, İstanbul 2005, tür.yer.; Tamara V. Polovinkina, *Çerkesya Gönül Yaram* (trc. Orhan Uravelli), Ankara 2007; Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, İstanbul 2007, tür.yer.; Ruslan Betrozov, *Çerkeslerin Etnik Tarihi* (trc. Orhan Uravelli), Ankara 2009; Kadir Natho, *Kafkasya'da ve Kafkasya Dışındaki Çerkesler* (trc. Ömer Aytek Kurlmel), Ankara 2009; L. Tardy, "The Caucasian Peoples and their Neighbours in 1404", *AOH*, XXXII/1 (1978), s. 93; Mirza Bala, "Çerkesler", *İA*, III, 375-386; Halil İnalıcık, "Çerkes", *EP* (İng.), II, 23-25.

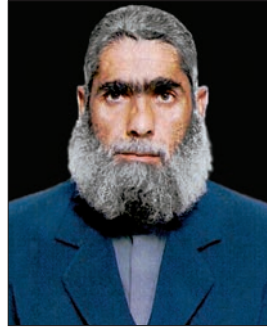
SADIK MÜFİT BİLGE

ÇETİN, İsmail

(1942-2011)

Son devir din âlimlerinden.

27 Şubat 1942'de Diyarbakır'ın Hazro kazasında doğdu. Bölgede ilim ehli olarak tanınmış bir aileye mensuptur. Babası Kâdî Beyzâvî'nin tefsiri üzerine hâşiyesi bulunan

İsmail Çetin

Molla Süleyman'ın oğlu Molla Mahfuz, anesi Ferrâ el-Begavî'nin *Meşâbihü's-sünne'sine* şerh yazan Molla Reşid'in kızı Râbia Hanım'dır. İsmail ilk eğitimini memleketinde aldı. Daha sonra Halep'e giderek Şeyhül-kurrâ Molla Abdürrezzâk Kürdî'nin yanında dört yıl kıraat dersleri okudu ve icâzet aldı. On dört yaşında iken Türkiye'ye döndü ve medrese öğrenimine devam etti. Bu dönemde Molla Mahmud, Şeyh Ersad, Seyda Halil ve oğlu Molla Bedreddin'den; Siirt'te Molla Tayyib, Şeyh Şerefeddin ve oğlu Şeyh Mustafa'dan, Muş'ta Molla Câfer'den ders aldı. Erzurum'da altı ay kadar Sakıp Efendi'nin (Danışman), ardından Molla Muhammed Zivingî'nin, Molla Abdülhakim'in derslerine katıldı. Patnos'ta Molla Yâsin'den iki yıl boyunca çeşitli kitaplar okudu, onunla birlikte gittiği Van'da bir yıl daha derslerine devam edip kendisinden umumi icâzet aldı. 1960'ta tekrar Erzurum'a müftü Sâkıp Efendi'nin yanına gitti. Rahatsızlığı yüzünden derslerini sürdüremeyen hocasının tavsiyesiyle Diyanet İşleri Başkanı Ömer Nasuhi Bilmen'den kısa bir süre bazı kitaplar okudu. 27 Mayıs 1960 İhtilâli'nin ardından Suriye'de Şâh-ı Hazne'nin oğlu Şeyh Alâeddin'in, daha sonra Kuzey Irak'ta Şeyh Muhammed Kasım'ın derslerini izledi. Bu hocasıyla Şirvan'a döndü ve ondan da icâzet aldı.

Bir dönem Diyarbakır'da kitapçılık yapan İsmail Çetin imamlık ve müderrisliğe Diyarbakır'ın Ka'bî köyünde başladı, ardından şeyhi Abdülhakîm el-Hüseynî'nin emriyle çeşitli yerlerde bu görevi sürdürdü. 1971'de Isparta'nın Göndürle (Harmanören) köyünde ve Atabey ilçesinde imamlık yaptıktan sonra istifa edip Isparta'ya yerleşti. Burada bir yayınevi kurup eserlerini yayımlamaya başladı. Bir taraftan da kurduğu medresede ders vererek otuz dördü icâzet alan yüzlerce talebe yetiştirdi. 12 Eylül 1980 İhtilâli'nde bir süre takibata uğradı, bu sırada hapishanede astım ve bronşit hastalığına yakalandı. 1996'da sağlık sorunları dolayısıyla Antalya'nın

Aksu ilçesine göç ederek çalışmalarını burada devam ettirdi. 17 Haziran 2011 tarihinde vefat etti. Isparta'da kendisinin yaptırdığı Dilara Camii ve Külliyesi'nin yanındaki Akıyol Mezarlığı'nda defnedildi. Küçük yaşta Nurşinli Şeyh Mâşûk'tan tasavvuf eğitimi alan Çetin gençlik döneminde Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî'ye intisap etmiştir. Onun vefatından sonra 1973'te intisap ettiği Medinenli Şeyh Abdülhak'tan 1976'da hac mevsiminde Nakşibendî, Kâdirî, Kübrevî, Sühreverdî ve Çiştîye tarikatları, 2000 yılında dayısı ve kayınbabası Şeyh Muhammed Ma'sûm'dan Kâdirî irşad icâzeti almıştır.

Eserleri. İsmail Çetin'in yedisi Arapça olmak üzere Isparta'da kendi yayınevinde basılan elli civarında eseri olup başlıcaları şunlardır: **1. Ehl-i Sünnet'in Nazarı İ'tikâdın Ölçüsüdür** (1977). Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın 110 beyitlik itikad manzumesinin şerhidir. **2. Mü'minin İstikâmeti Velinin Kerâmetidir** (1978). **3. Tasavvuf: İnsan ve Vazifesi** (1980). **4. Edeble Varış Lütufla Dönüş** (1982). **5. Tek Çare** (1987). Ahlâkî ve tasavvufî öğütler içeren hacimli bir eserdir. **6. İttibâ Ehl-i Sünnete'dir** (1989). Eserde Mecûsîlik, Seneviyye, Berâhime, Sâbilik, yahudi fırkaları, Ehl-i sünnet'ten ayrılan fırkalar ve inançlarla Ehl-i sünnet içindeki hak mezhep ve fırkalar tanıtılmış, son bölümde *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* esas alınarak Ehl-i sünnet inancı ve tasavvufu ilgili bilgiler verilmiştir. **7. Özleşme Yolu** (1991). Şeyh Fethullah'ın *Risâle*'sinin Nakşibendî tarikatının âdâb ve erkânını anlatan birinci mektubunun tercümesidir. **8. Tahkîm-i Sâdât Şerh-i Mişkât** (I-III, 1995). Birinci ciltte Hatîb et-Tebrîzî'nin *Mişkâtü'l-meşâbih* adlı eseriyle ilgili bir mukaddime yazılmış, ardından Abdülhak ed-Dihlevî'nin bu eser üzerine yazdığı ta'likâtın mukaddimesiyle Hatîb et-Tebrîzî'nin mukaddimesi tercüme edilmiştir. Bu mukaddimelerden sonra müellif *Mişkâtü'l-meşâbih*'in tamamını yayımlamayı tasarlamışsa da ölümü dolayısıyla sadece iman bölümünü tamamlayabilmiştir. **9. Mesâfü'l-'ulemâ'i'l-etkiyâ'i'l-ağbâri'l-aşyâr fi't-tevhîdi ve't-tevekkülü ve't-tevessülü bi'l-enbiyâ'i ve'l-evliyâ'i'l-eb-râr** (1999). Aynı konuda *Tevessül* (1992) adlı bir risâlesi daha vardır. **10. Tasavvuf ve Tevhîdde Parlak İnciler** (2000). *ed-Dürrü'n-naâid fi't-tasavvuf ve't-tevhîd* adlı kendi Arapça eserinin çevirisidir. **11. Ta'lim-i Asfiyâ'** (2002). Bu da *Hikmetü'l-enbiyâ' bi-ta'limi'l-aşfiyâ'* adlı Arapça eserinin tercümesidir. **12. Âyet**

ve *Hadislerle Kudsi Dualar* (2008). **13. Evrâd-ı Bahâiyye'nin Tercüme ve Şerhi** (2009). *el-Envârü'l-Kudsîyye li-şerhi'l-Evrâdi'l-Bahâ'iyye* adlı eserini çevirisi. İsmail Çetin'in diğer bazı eserleri de şunlardır: *Sohbet ve Tesettürde Âdab* (1979), *Ahlak: Mufassal Medenî Ahlak* (1986), *Şüheden Hakikate* (1987), *Olgunluk Günahıtan Sakınmaktır* (1989), *İnançlı Gençlik Şuuru* (1992), *Ahlâk Reçeteleri* (1993), *Milîyetçilik Şuurumuz* (1994), *Terbiye-i Nefs* (1995), *Nasıl Olmalıyım?* (2003), *Kalbin Diriltilişi* (2003), *Yuvanın Yapılışı* (2004), *Gencim Nereye?* (2006), *Âmentü* (2007), *Tasavvuf* (2007).

BİBLİYOGRAFYA :

Nureddin Boyacılar, *Bir Ömür Böyle Geçti: Hayatım ve Hatıralarım*, Konya 2013, s. 285-286; *Diyarbakır Ansiklopedisi* (ed. İhsan Işık), Ankara 2013, I, 309-313; Mehmet Başat, "İsmail Çetin Hoca ile Sohbet", *Yeni Nesil*, İstanbul 10-13 Ağustos 1990; "İsmail Çetin Efendi ile Sohbet", *Feyz*, sy. 40, Ankara 1994, s. 17-19; Kerim Bozdağ, "Allâme Şeyh İsmail Çetin Hazretleriyle Röportaj", *Furkan*, sy. 34, İstanbul 2009, s. 34 vd.; "İsmail Çetin Hazretleri ile İlmî Bir Sohbet", *Beyan*, sy. 127, İstanbul 2010, s. 32-34; Ahmed Mücteba Çetin, "İsmail Çetin Hocaefendi", *Feyz*, sy. 242 (2011), s. 16-19; Salih Okur, "İsmail Çetin Hocaefendi ile Tartışılan Konular Üzerine", <http://cevaplar.org> (15.12.2007); A. Kerim Melleş, "İsmail Çetin Hocaefendinin Biyografisi", http://www.ismailcetinhoca.com/haber_detay.asp?haberID=17 (12 Temmuz 2012); "İsmail Çetin Hocaefendinin Tarihçe-i Hayatı", http://www.ismailcetinhoca.com/haber_detay.asp?haberID=17 (21.11.2013).

RECEP ÖZDİREK

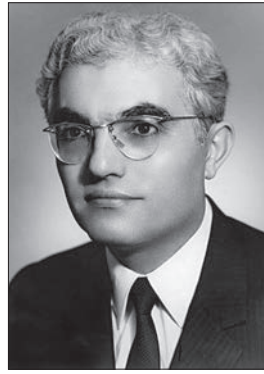
ÇINARLI, Mehmet

(1925-1999)

Şair, yazar ve bürokrat.

Ermenek'te doğdu. Asıl adı Mehmet Nuri'dir. İlkokulu doğduğu şehirde, ortaokulu Konya Lisesi'nde okuduktan sonra Antalya Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi (1948). Bir süre Maliye Bakanlığı'nda maliye kontrol genel müdür yardımcılığı görevini yürüttü (1960). Bu sırada kazandığı bursla Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti (1961). 1964'te Maliye Tetkik Kurulu üyeliğine getirildi. 1967'de Sayıştay, 1981'de Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçildi. 1990'da emekli oldu. Beyninde oluşan bir rahatsızlık sebebiyle 17 Ağustos 1999'da Ankara'da vefat etti ve Karşıyaka Mezarlığı'nda defnedildi.

Çınarlı'nın edebiyata ilgisi küçük yaşlarda başlamış, ilk şiiri *Antalya Gazetesi*'nde çıkmıştır (1937). Daha sonra

Mehmet Çınarlı

Yedigün ve *Yarımay* dergilerinde, özellikle 1942'den sonra *Çınaraltı* dergisinde ve Zonguldak'ta çıkan *Doğu* gazetesinde yayımladığı şiir ve yazılarıyla tanınmaya başlamış, üniversiteler arası bir yarışmada "Sonbahar Duyguları" adlı şiiriyle birincilik kazanmıştır (1948). Münis Faik Ozansoy, İlhan Geçer ve birkaç arkadaşıyla birlikte *Hisar* dergisini kurmuştur (1950). Hece ve aruz kalıplarını kullanarak yazdığı şiirleri ve edebiyatla ilgili yazıları ağırlıklı olarak *Hisar* dergisinde olmak üzere *Türk Yurdu*, *Çağrı*, *İlgaz*, *Millî Kültür* ve *Türk Dili* gibi dergilerde yayımlanmış; *Hisar* etrafında sonradan "Hisarcılar" veya "Hisar şairleri" diye anılacak bir şairler grubunun oluşumunu hazırlamıştır. İdeolojik olmayan, millî ve yerli değerlerden güç alan eserlerinde kendine has hayaller farkedilir. Türk geleneksel şiirinin esintilerine yeni ses ve biçimler eklediği, aruzu taklide düşmeden kullandığı kabul edilen şairin pürüzsüz bir şiir dili vardır. Yazılarında ise 1950'lerde başlayan yeni dile karşı çıkmış, daha ziyade bireysel ve toplumsal meselelere değinmiştir. Bazı şiirleri İngilizce (Talat Sait Halman, Yusuf Mardin), Fransızca (M. Y. Tümbaş) ve Almanca'ya (Annemarie Schimmel) çevrilmiştir. Ayrıca Rüştü Şardağ, Bekir Sıtkı Sezgin, Cinuçen Tanrıkorur ve B. Özgen tarafından bestelenmiş pek çok şiiri vardır. Mehmet Çınarlı, *Töre* dergisinde "Sanatçı Dostlarım" başlığıyla yayımladığı yazılarında Münis Faik Ozansoy, Arif Nihat Asya, Gültekin Sâmanoğlu, İlhan Geçer, Tarık Buğra, Halide Nusret Zorlutuna, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Emine Işınsoy, Talat Sait Halman, Sevinç Çokum gibi çoğu *Hisar* dergisinde yazmış şair ve yazarları değişik yönleriyle anlatmıştır. *Bir Yeni Dünya Kurmuşum* adlı kitabıyla Türkiye Millî Kültür Vakfı edebiyat armağanı (1974), *Sanatçı Dostlarım*'la jüri özel armağanını kazanmıştır (1979). 1982'de Kayseri Sanatçılar Derneği'nce "Aruzu En İyi Kullanan Şair" ödülüne, 1984'te

Zaman Perdesi'yle Türkiye Yazarlar Birliği'nin şiir ödülüne ve 1992'de İLESAM Üstün Hizmet ödülüne layık görülmüştür.

Eserleri. *Şiir: Güneş Rengi Kadehlerle* (Ankara 1958), *Gerçek Hayali Aştı* (Ankara 1969), *Bir Yeni Dünya Kurmuşum* (Ankara 1974), *Zaman Perdesi* (İstanbul 1983, bütün şiirlerinden şairin kendi yaptığı seçmelerden meydana gelmektedir), *Güzelliklere Doymam* (Ankara 1995). **Deneme: Halkımız ve Sanatımız** (Ankara 1970), *Söylemek Yaradır* (İstanbul 1978), *Aynı Yolda* (Ankara 1986), *Mısrarlarda Gezinti* (Ankara 1990). **Hâtıra: Sanatçı Dostlarım** (İstanbul 1979, "Sanatçı Dostlarım" ve "Gidenleri Anarken" başlıklı iki bölümden oluşmaktadır), *Hatıraların Işığında* (İstanbul 1984), *Altmış Yılın Hikâyesi* (İstanbul 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, V, 3070-3076; Ali Bulut, *Mehmet Çınarlı: Hayatı, Eserleri, Sanatı* (doktora tezi, 1991). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Öztürk Emiroğlu, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu ve Edebî Faaliyetleri*, Ankara 2000, tür.yer.; "Çınarlı, Mehmet", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, 251; Gültekin Sâmanoğlu, "Hisar'dan Portreler: Mehmet Çınarlı", *Hisar*, II/20, Ankara 1951, s. 14-15; "Hisar'dan Biyografiler", *Hisar*, VI/27 (1966), s. 21; "Çınarlı, Mehmet", *TDEA*, II, 143-144.

ÂLİM KAHRAMAN

ÇİNGENELER

Dünyanın her tarafına dağılmış göçebe bir topluluk.

Avrupa'nın çeşitli yerlerinde, İran, Belüçistan gibi Asya memleketlerinde, Mısır, Kuzey Afrika ve Amerika'da yaşayan, fizikî görünümleri ve mizaçları, yaşam tarzları ve dilleriyle diğer milletlerden ayrılan göçebe bir topluluktur. Türkiye'de Çingene adıyla bilinen bu topluluk farklı şekillerde de adlandırılmıştır. Çingene kelimesinin kökeni hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kelimenin Brahman kitaplarında paryalara verilen *çandaladan* geldiğini ileri sürenler yanında *athinganus* kelimesiyle ilişkilendirilenler de vardır. Menşelerinin Hindistan'a dayanmasından hareketle "müsikiye âşina, dansöz" anlamındaki *toyeng* ile İndus sahillerinde yaşayan ve *çangar / zingar* adı verilen halklarla bağlantılı olarak bu adla anıldıkları kabul edilir. Bunlara Türkiye'de halk arasında *pirpırı*, *karaoğlan*, Araplar arasında *ğacer* (Gacî), Zut ve sayâbice, Finlandiya'da *mustalâinen* (kara), Macaristan'da *faraonépe* (Firavun kavmi, Firavun